

**ПЕРЕДУМОВИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ОПИСУ ПІЗЬНОГО
ВІКТОРІАНСЬКОГО ДИСКУРСУ**

У статті розглянуто англомовний вікторіанський дискурс, типи спілкування, місце пізнього вікторіанського дискурсу у ситуативно орієнтованій типології дискурсів, подано опис і характеристику пізнього вікторіанського дискурсу та його компонентів.

Ключові слова: *пізній вікторіанський дискурс, середовище, модус та стиль спілкування, типи дискурсів.*

В статье рассмотрен англоязычный викторианский дискурс, типы общения, место позднего викторианского дискурса в ситуативно ориентированной типологии дискурсов, подано описание и характеристика позднего викторианского дискурса и его компонентов.

Ключевые слова: *поздний викторианский дискурс, среда, модус и стиль общения, типы дискурсов.*

The article considers Victorian discourse, types of communication, the place of Late Victorian discourse in the situational oriented typology of discourses. It also gives a description and characteristic of Late Victorian discourse and its components.

Key words: *Late Victorian discourse, medium, modus and style of communication, discourse types.*

Питання співвідношення мови, свідомості, світобачення та культури належать до кола давніх, але поки що невирішених проблем. Розвиток будь-якої цивілізації викликає зміни в житті і трансформує мовні картини світу, що зумовлює необхідність їх вивчення і порівняння через певний час.

У сфері досліджень лінгвокультурологів опиняється не тільки сучасне мовлення, але й лінгвокультура минулих часів [1; 2; 3; 4]. Цим визначається інтерес дослідників до Вікторіанської епохи, яка має надзвичайно вагомий вплив на сучасну європейську культуру.

Звертаючись до Вікторіанського досвіду, науковці прагнуть зіставити його з сьогоденням, переосмислюють його цінності та ідеали, найважливіші з них – система Вікторіанських моральних цінностей, реалізована в провідних концептах епохи [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

Протягом останніх десятиліть інтерес до вікторіанства існував лише в літературознавстві та соціально-історичних науках. На сьогоднішній день вже тільки в Росії існує два інститути, які системно вивчають вікторіанство – Російський Дім Діккенса при Тамбовському університеті та Вікторіанський центр у Пермі. В Україні вивченню вікторіанської епохи фактично не приділялося уваги, хоча дослідження розвитку Англії в цей період є дуже корисним для нашого суспільства і держави.

Вікторіанська епоха цікавила й цікавить науковців через ті великі зміни та інновації, що їх зазнала Англія за цей короткий період. Зміни політичного устрою, внески в науку,

прискорений темп життя не могли не позначитися на мові в цілому та на появі нових домінант зокрема.

Будучи провідним поняттям гуманітарних наук сьогодення, дискурс у цілому та його типи і види зокрема дозволяють своє оптимальне витлумачення за допомогою лінгвокультурного опису. Не є виключенням із цієї системи і вікторіанський дискурс, але у сучасній науці немає спеціальних праць, присвячених детальному висвітленню пізнього вікторіанського дискурсу. Виходячи з цього, метою цієї статті є розгляд передумов лінгвокультурного опису пізнього вікторіанського дискурсу що й складає предмет і, відповідно, основні завдання цієї розвідки.

У сфері досліджень лінгвокультурологів опиняється не тільки сучасне мовлення, але й лінгвокультура минулих часів. Цим визначається інтерес дослідників до Вікторіанської епохи, яка має надзвичайно вагомий вплив на сучасну європейську культуру.

Звертаючись до Вікторіанського досвіду, науковці прагнуть зіставити його з сьогоденням, переосмислюють його цінності та ідеали, найважливіші з них – система Вікторіанських моральних цінностей, реалізована в провідних концептах епохи.

Виходячи з інтерпретації дискурсу у триєдності середовища, модусу і стилю спілкування, відштовхуючись від його панорамного бачення як “мовлення, зануреного в життя” [12: 137] та приєднуючись до провідних фахівців, розумітимемо дискурс як “текст, занурений у ситуацію спілкування або навпаки – як спілкування за допомогою тексту” [13:350].

Найвищим способом типологічного узагальнення дискурсів є ситуативно орієнтована модель В.І. Карасика [13: 350-351], яка містить два виміри – соціо- та прагмалінгвістичний (унаочнено нами у вигляді рис. 1). У першому випадку йдеться про особистісні характеристики учасників спілкування (хто бере участь у ньому), у другому – про його тональність (як воно проходить). У цих вимірах дискурс може набувати вигляду персонального (особистісно орієнтований) та інституційного (суспільно орієнтований). У першому варіанті мовець відіграє роль особистості з багатим внутрішнім світом, а у другому – він виступає як представник певного соціального інституту [14: 12].

В інституційній сфері виокремлюються такі типи спілкування, що відбивають специфіку відповідного соціального інституту, сформованого в суспільстві, – інституційний (політичний, педагогічний, релігійний, медичний, науковий, юридичний, рекламний, військовий, дипломатичний та інші дискурси) і неінституційний (спілкування незнайомих між собою людей). Далі В.І. Карасик пише про два різновиди особистісно орієнтованого дискурсу – побутовий і буттєвий. В останньому випадку він спеціально наголошує, що той існує у двох своїх іпостасях – філософській і художній [13: 351].

Оскільки об'єктом нашої уваги є пізній вікторіанський дискурс (далі ПВД), доцільно коротко зупинитися на його вимірах з огляду на запропоновану В.І. Карасиком систему. Здійснивши вертикальний рух наукової думки, можна констатувати, що в соціолінгвістичних вимірах ***ПВД постає як обмежене сферою буттєвої комунікації особистісно й статусно зумовлене художнє мовлення, зафіксоване в текстах відповідної культурно-історичної епохи.*** Таке розуміння ПВД уможливується внаслідок аналізу інформації, що її містять тексти, у яких відбито лінгвокультурну ситуацію Великої Британії кінця XIX ст.

Стрімкий економічний розвиток країни, технічні винаходи, звеличення нації викликали позитивного ставлення до тогочасного життя, що значною мірою відбулося у літе-

ратурі. Це можна спостерігати у поезії Р. Браунінга з його гаслом *A God's in his heaven. All's right with the world!* Окличні речення та стверджувальна тональність передають оптимізм і ширю впевненість, що життя лише поліпшиться, а ті зміни, що відбуваються у житті британців, отримують „благословення небес” [15: 387]. У цей час в поезії можна спостерігати захват і безперечну віру англійців у свою країну: *“Oh, to be in England Now that April's there, And after April, when May follows And the white throat builds and the saw allows”* [16: 390].

Навіть у Ч. Діккенса, який досить негативно ставився до вікторіанської дійсності, знаходимо зображення традиційних сімейних цінностей, які були однією з найважливіших характеристик вікторіанства. В його оповіді „Christmas Carol” (1843) зображено традиційний щасливий кінець: *“God bless us every one”, said Tiny Tim, the last of all*” [16]. Також панувало піднесення культу порядності, жіночності, священності родини [6: 160]. Сама королева Вікторія була для свого народу втіленням ідеалу: *Lady Caroline: It is not customary in England, miss Worsley, for a young lady to speak with such enthusiasm of any person of the opposite sex. English women conceal their feelings till after they are married. They show them then* [17: 62]. Спостерігався своєрідний культ родинного життя та рідної домівки, які вікторіанці оберігали, шанували й цінували.

Водночас у суспільстві панували сумніви і страх. Швидка урбанізація, скорочення робочих місць через появу техніки, збідніння, жакливі умови життя призвели до невдоволення владою. Соціальні проблеми і проблеми дітей бідняків після Poor Law Act 1833 р. були висвітлені в „Oliver Twist”: *He rose from the table; and advancing to the master, basin and spoon in hand, said: somewhat alarmed at his own temerity: “Please, Sir, I want some more”* [18].

У романі „Bleak House” Ч. Діккенс намагається показати те, що сталося з вікторіанським оптимізмом і самовпевненістю. *Fog everywhere. Fog up the river, where it flows among green aits and meadows; fog down the river, where it rolls defiled among the tiers of shipping, and the waterside pollutions of a great (and dirty) city* [19: 2]. Слово *fog* у цьому разі є символом затьмарення свідомості, небажанням бачити дійсність.

У романі “Hard Times” Ч. Діккенс зображує картину індустріалізованої Великобританії, висвітлює антигуманну сутність індустріальної революції та філософії утилітаризму, яка спиралася на панування світу фактів: *“Now, what I want is, Facts. Teach these boys and girls nothing but Facts. Facts alone are wanted in life. Plant nothing else and root out everything else. You can only form the minds of reasoning animals upon Facts: nothing else will ever be of any service to them...Stick on Facts”* [20: 20]. За допомогою повтору *facts* і ствердження важливості утилітаризму Ч. Діккенс нищівно й сатирично висміює цю філософію.

Сумнів і втрату позитивного погляду на вікторіанське суспільство відбивала поезія М. Арнольда. Риторичні запитання, характерні для його ідіостилю, показували людську самотність у великому суспільстві, сум і песимізм: *Weary of myself, and sick of asking What I am, and what I ought to be; “We mortal millions live alone.* Для поезії М. Арнольда, як і для поетів ПВД у цілому, було також характерне використання *dissonance* – грубих вульгарних слів і виразів, що викликають певні артикуляційні труднощі. Прикладом *dissonance* є вірш „Dover Beach”: *“Lay like the folds of a bright girdle furled”* [21]. Для досягнення песимістичного ефекту він використовував алітерацію: *“With lisp of leaves and ripple of rain, Come with bows bent with a noise of winds”* [21].

Негативне ставлення до Вікторіанської епохи виражалося й за допомогою пародії, сатири й гротеску, прикладом чого є творчість У. Теккерея. Саме в його творах представлена магістральна течія пародійної літератури ПВД. Ще у ранні роки він засвоїв прийоми, які дали змогу викликати у читача сміх. Так, у „Catherine” 1839 р. він пародує Бульвера та Ейнсворта: „*I say that when a woman is resolved on a thing, happen it will; if husbands refuse, Fate will interfere (flectere si nequeo etc.; but quotations are odious). And some hidden power was working in the case of Mrs. Hayes, and, for its own awful purposes, landing her its aid*” [22].

Підкреслене є цитатою із „Енеїди” Вергілія. У. Теккерей наводить її з метою порівняти персонажів свого оповідання у їх вчинках. Також у фінальній частині оповідання автор за допомогою німецького „*herrlich wie am ersten Tag*” / “прекрасний як перший день” цитує рядки із ”Фауста”: “*We very much doubt if Milton himself could make a description of an execution half so horrible as the simple lines in the Daily Post of a hundred and ten years since, that now lies before us – “herrlich wie am ersten Tag,” – a bright and clean as on the day of publication*” [23: 247].

Улюбленими лінгвістичними прийомами вікторіанських письменників було використання латинізмів. Вони допомогли йому в історичних романах зблизити світогляд читача Вікторіанської епохи зі світоглядом історичного персонажа: „*Sure, love vincit omnia; is immeasurably above all ambition, more precious than wealth, more noble than name*” [23: 202]. Використання *Latinisms, Germanisms, stiffness, ruggedness, strange epithets, choking double words* показує схожість стилів У. Теккерея та Т. Карлейла. Упродовж усієї своєї творчості У. Теккерей звертався до моралізування з цитуванням своїх попередників, латинських поетів і ораторів, а також порівнянь з біблійними та міфологічними персонажами.

Незважаючи на намагання пуритів стати на заваді єднанню розмовної мови з літературною, саме XIX ст. стало початком визнання розмовної мови як варіанта національної мови, що простежується у творах англійських письменників і поетів пізньої вікторіанської доби.

Пізня VE характеризувалася великими змінами, що знайшли своє відображення в художній літературі пропорційною представленістю як песимістичного, так і оптимістичного світогляду. Позитивні настрої виявлялися переважно у виспівуванні сімейних цінностей і рідної домівки та передавалися за допомогою окличних речень, стверджувальної тональності, м’якого гумору. Песимістичні настрої передавалися за допомогою звуко символізму, повторів, на які хотів звернути увагу автор, риторичних запитань, пародії, сатири і гротеску. Але, незважаючи на свою мінливість, саме вікторіанська література змалювала звичний образ “старенької доброї Англії”.

У лінгвокультурних вимірах ПВД постає як феномен, у якому відбиваються комунікативна поведінка і мовленнєві традиції Великої Британії кінця XIX ст., а з соціолінгвістичних – як обмежене сферою буттєвої комунікації особистісно й статусно зумовлене художнє мовлення, зафіксоване у текстах відповідної культурно-історичної епохи. Будучи особливим типом літературно-художньої комунікації, ПВД конституюється низкою текстів, створених відповідно до канонів вікторіанської ментальності та вимог критичного реалізму, і визначається системою ціннісних домінант різного ієрархічного статусу, об’єктивованих специфічними мовними засобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов М.А. Догмы и поиск: (Сто лет дискуссий о диалектике в английской философии): Научное издание / М.А.Абрамов; под ред. Е.А. Самарская. – М.: Ин-т философии РАН, 1994. – 211 с.
2. Алхазова Н.Д. В Королевстве, где говорят по-английски: Обычаи, традиции, праздники: [О Великобритании] / Н.Д. Алхазова; Л.И. Кройтореску. – Кишинев: Штиинца, 1989. – 224 с.
3. Барановский Л. С. Страноведение. Великобритания: Уч. пособ. / Л.С. Барановский, Д.Д. Козикис. – М.: Высшая школа, 1990. – 343 с.
4. Лурье С.В. Империя британцев [Электрон. ресурс] / С.В. Лурье. – Режим доступа: <http://ethnopsychology.narod.ru/svlourie/articles/britania.htm>.
5. Морозова І.І. Комунікативні стратегії ввічливості у стереотипній мовленнєвій поведінці вікторіанської жінки // Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / І.І. Морозова; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2004. – 20 с.
6. Хибберт К. Королева Виктория / К. Хибберт; пер. с англ. В.М. Заболотного. – М.: АСТ, Люкс, 2005. – 704 с.
7. Burns E.M. The life of urban middle class / E.M. Burns, P.L. Ralph, R.E. Lerner // World Civilizations. – N.Y.: Norton, 1986. – Vol. 2. – P. 875-982.
8. Chapman R. The Victorian Debate. English Literature and Society: 1832-1901 / R. Chapman. – L.: Weidenfield and Nicolson, 1968. – 377 p.
9. Chesterton G.K. The Victorian Age in Literature / G.K. Chesterton. – L.: House of Stratus, 2001 – 80 p.
10. Dodd F. Englishness and the national culture / F. Dodd; ed. by David Boswell and Jessica Evans // Representing the Nation: A Reader. Histories, heritage and museums. – L.: Routledge, 1999. – 243 p.
11. Pool D. What Jane Austen ate and Charles Dickens knew: from the fox hunting to whist – the facts of daily life in nineteenth century England / D. Pool. – N.Y.: Simon & Schuster, 1993. – 416 p.
12. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
13. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – Волгоград: Парадигма, 2007. – 520 с.
14. Карасик В. И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5-20.
15. Smith D. The English tradition: Poetry / D. Smith. – N.Y. : Macmillan Publishing Co. Inc., 1974. – 512 p.
16. Dickens Ch. Christmas Carol. – <http://www.onlineliterature.com/dickens/Christmas-carol/> (cited 12.12.07).
17. Wilde O. A woman of no importance (five plays by O. Wilde with an introduction by Hesketh Pearson). – USA and Canada: Bantam Books, 1961. – P. 59-122.
18. Dickens Ch. Oliver Twist. – <http://www.charles-dickens.org/oliver-twist/> (cited 12.12.07).
19. Dickens Ch. Bleak House. – <http://www.charles-dickens.org/bleak-house/> (cited 12.12.07).

20. Dickens Ch. Hard Times. – <http://www.charles-dickens.org/hard-times/> (cited 12.12.07).
21. Arnold M. The Complete Prose Works of M. Arnold / ed. by H. Robert. – Michigan: The University of Michigan Press, 1965. – 570 p.
22. Thackeray W. “Catherine: A Story. Little Travels”. – <http://books.google.com.ua/books/> (cited 12.12.07).
23. Thackeray W. The History of Henry Esmond, Esq. – <http://lingvo.asu.ru/english/texts/esmonds/esmonds00.html> (cited 12.12.07).